

A DÍSZTELEN LAKÁS

Írta: NÁDAI PÁL

nyiféle válság van a világon, hogy erre mifelénk észre sem veszik, hogy eggyel több is van. Ez a lakás válsága. Az ilyen válság ugyan se nem szoroz, se nem oszt, gondolja a békés polgár és a megszokott nyugalomával folytatja tevékenységét. A kereskedő kereskedik, az iparos iparkodik, a levelező levelez. Csak éppen az építész nem épít. Az építész nyugtalankodik. Ha egyszerűbb lény: azon nyugtalankodik, hogy mi lesz övele. Ha komplikáltabb: azon töpreng, hogy mi lesz a társadalommal. Ez idáig még nem volna a köz szempontjából nagyon veszélyes. A baj csak ott van, hogy a köz elveszti a fejét és a köz nyomán az úgynevezett magán- és banktőke is elveszti a fejét. S az általános fejvesztésben nem épülnek lakások.

Az építészlelkeket elsősorban a háború forradalmasította. Helyesebben a háború s a leszerelés utáni pszichózis. Az építőművészek gigászi toronyházakról álmadoztak. Ugyanakkor pedig a telekspekuláció szurrogátumokból építhető cellaszobákat rendelt. Mire mind a kettő lehiggant: középúton találkoztak. Ennek a középútnak: konstruktív egyszerűség a neve.

Ez volna a lezárása annak a stílusok elleni küzdelemnek, ami a mult század végével kezdődött az építészetben és magával ragadta az iparművészetet is. Sőt az egész akkori gondolkozást is lassan, de gyökeresen átformálta. Ez volna a történelmi stílus-álmok végső likvidálása. Az új életnek s a polgári józanságnak tudatára ébredt a világ. És ezzel végső búcsút mond az oromfalak, a cifra szobák, a fali fényképtartók és a bárnyodrapériák költészetének. Ezentúl beéri egészséges, tiszta, kényelmes házakkal.

Egészen felesleges volna itt neveket elsorolni. Mindenki tudja, hogy kik csinálták ezt. Harmine éve kezdtek elsősorban iparművészekből lett angol, német, osztrák és egyéb építészek a világ új areulátát megadni. Azt lehetne mondani, hogy a szőnyegesinálásból indultak ki és a villanyvasalónál jutottak el a modern vasvázas műhelyházakhoz. Volt egy segítő társuk: a nyugati nagytőke. És volt egy ki nem mondott ábrándjuk: megcsinálni az új emberiség új stílusát.

A háború utáni építőnemzedék egy fokkal józanabb lett és igen sokkal követelőbb. Módszereiben sok mindent átvett a politika módszereiből. Kollektív gondolatokat igyekezett megvalósítani és diktatorikus hangnemben kezdett beszélni. Előbb felesküdt a racionalizálásra, mert szerinte a huszadik század elejének építészei nem vonták le a technikai haladás tanulságait. Azután bojkottálták az építészetben a művészetet. Csak technikát és észszerűen gazdaságos építőformát ismernek el. Minden egyéb — pusztuljon el. Végül pedig: halálra ítélik az iparművészetet. Sőt mivel evés közben jön meg az étvágy: vele együtt bekanalazzák a festészetet és a szobrászatot is.

Mielőtt tovább mennénk: két tételt le kell itt szegezni.

Az egyik: hogy a művészetben a fiataloknak mindig joguk van mást csinálni, mint amit az apáik csináltak. Kivált ha oly sok mindent rosszul csináltak ezek, mint a világháború előtti nemzedék.

A másik: hogy az mindig egészséges megújulást jelent, ha az építész veszi kezébe a karmesteri pálcát. Attól új ritmust kap nemesak a fejlődés vonala, hanem ennek külső megjelenési formája: a világkép is.

De balgaság volna ezek után azt mondani: most jöjjön az építészeti diktatúra. Más szóval: a fiatal művész csinálhat mást, mint amit az előző nemzedék csinált. De az a más is: művészet legyen. Mert ha az építész hangárokat, esőnaházakat vagy acélszabványokat csinál, az legfeljebb építőipari tevékenység, de nem művészet. Ha az építész piros és kék köröket fest a szoba falra, az legfeljebb szobafal-élénkítés, de nem művészet. Ha az építész fémcsövek hajlításával új bútortípusokat konstruál, az valami új, helyes, okos és egészséges mechanizálás, de nem iparművészet.

Erről a másról, ami így keletkezett, a parancsolómódban beszélő építészek azt szokták mondani: ez a jövő művészete. Így alakul majd ki a világ. A szelidebb lelkűek azt mondják: mi mérnökök vagyunk s nem művészek. Mi egyszerű, higiénikus lakásokat akarunk gyárítani termelni a közjó érdekében, gazdagnak és szegénynek egyaránt, ennyi az egész.

Csak hogy művészet az valami egészen más. A művészt a technikustól elválasztja a művészetnek erős, szuggesztív akarása. Egy olyan

alkotóosztón beteljesedése ez, melynek a mélyén mindig lelki élmények vannak. És csak a kifejező-eszköz a technika. A művészt a technikustól egy világ választja el. Mint a pontozógépet a szobrász kezétől, az éterhullámot Casals vonójától.

Mármost ez a modern építőmozgalom egyszerűen összezavarja a fogalmakat. Abból, hogy a tiszta konstrukciók eszközeivel egyszerű s jó irodaházakat, gyárépületeket, őrtornyokat és pályaudvarokat sikerült életre hívnia, előlegezte önmagának a halhatatlanságot. A mérnöki logika, mely a gazdasági rendeltetésű építményeken vasban, betonban és üvegen kifejeződik, csakugyan megkapó. De még nem művészi élvezetforrás. Sőt attól is igen messze van, hogy már ma lakóházak számára egyetemesen alkalmas legyen. Sem Stuttgart Weissenhofja, sem a franciák Pessaeja, sem a hollandok és belgák, de legkevésbé a dessauiak lakóháztelepei nem jelenthetik a végleges alkalmatosságot a mai házépítésben. Ami pedig az autó-robogással s a hajókabin-célszerűséggel való lelki rokonságukat illeti, ez romantika. A mai ember érzékenységére — gépmadárnyelven kifejezve.

Mindez csak kísérlet, jószándék, tiszteletreméltó kezdés. De még nem megváltása az emberiségnek. Nem is volna szabad ellene szólni, ha ennek az építészetnek nem volnának merev és veszélyes posztulátumai. S itt van az a pont, melyről azt mondtuk: a politikai diktatúrák sodróerejével akarják formáikat a világra kényszeríteni. Ez a holland-francia-német építészet egy nemzetközi ábránd selyempapirosában egy rögeszmét portál. Egyszerűen korszerűtlennek bélyegez mindent, ami nem az ő puritanizmusának megfelelő nyelven beszél. Vagyis: Van de Velde, aki huszonöt évig hirdette Brüsszeltől Weimarig és hirdeti most Berlinton Párizsig az ő vasbeton-formanyelvét, öreg utazóügynök, mert nem kortársa Gropiusnak. Behrens, aki a mérnök-esztétikát végigvitte a háború előtti iparművészetben, éppenséggel hadastyán-ezredes, mert pilléreket mert csinálni vasbordák helyett. Az olyan romantikus lelkekről, mint Bruno Paul vagy Tessenow nem is érdemes beszélni, mikor Wagner Otto és a mi Lechnerünk is »kispolgári klasszicizmus«-ban gyökeresedtek meg e század elején. Esztétiazmus ez, mondják a német világjavítók. És körülbelül azzal a le-

nézéssel szólnak erről, mint egy mai elektromérnök beszél Voltáról vagy Faradayról.

S ha megnézed a lakásokat, melyekben nincs más, csak falbaépített szekrény, esőbútor, villanyfűző és betonágy, eléd mered egy falanszteri világkép sejtelve. Az új építészet megeszi az ő őseit: az esztéta-építészet kispolgárait, de meg-eszi a gyermekeket is: az iparművészeket és a lakásberendezőket. Mikor a próféták azt hirdetik: dobjátok ki a régi lim-lomokat lakástokból, akkor gondolni ugyan a zenélő-albumokra gondolnak, de a porcellánszelencét, a vésett üveget és a berakott szivardobozt hajigálják ki. A tárgyilagos építészet nem tűrheti az ilyen »esőkevényeket«, amelyek régmúlt korok ideológiáját hirdetik. Hogy kerül az én asztalomra virág, mikor annak a tartója nem nő ki az épületszerkezetből? Mit keres itt ez a »biedermeieresen érzelgős« íróasztal, mikor a mai szellemi munkás csak rajzbakokra tett vasalódeszkákon érzi a statikai erőök del-táját? És hol tart Ön még, tisztelt műbarát, az Ön 1910. évi dinosaurus-ízlésével, amikor lakása falaira képeket akaszt és állványaira dobozokat helyez nikkelsúlyzók és Zander-gépek helyett?

Szerenese, hogy az ilyen vicees műtárgyhajigálás csak egynéhány évig szokott »kultúrhangulat« lenni. Ami az új építőtürekvésekben s az új rációban életképes, az úgyis megvalósul — a művészek kezén. A lakásberendező, a keramikus, a fémműves mégis sok tanulságot kap ebből a technikai erőfeszítésből s végeredményben máris egyszerűbbé váltak az iparművészeti formák. Az ornamentika talán meghal, de az iparművészet még jó néhány ezredévig tovább fog élni, mint drága luxus, mint a kézművesség akaratának végső kikristályosodása, mint egy édes és boldogító bacillustelep a társadalom sejtházában.

* A dessau professzorok pedig szépen le fognak higgadni. Erről jut eszembe, hogy a Simplicissimus rajzolója kissé fején találta a szeget az ő karikatúrájában. Dessau csendélet. Az apa sorra nyírja le az ollóval gyermekei füleit. »De az istenért Wilhelm, mit csinálsz? — kérdi a kétségbeesett feleség. — »Nem szenvedhetem a gyerekeken ezt a sok fölösleges díszítményt. Egészen elrontják a homlokzatot.«

Dessau nyugodt lehet. Nem nyírjuk le ollóval az egész világ — iparművészetét.

Minden korakban meg kellett küzdenie a művészetnek a művészet-analfabéták nagy tömegével.

Emberekkel, kik képtelenek a művészet élvezetére, jöllehet magasrangúak és daskál-

nak földi javakban, de oly szegények, hogy a művészetben rejlő szépsé-

get felfogni nem tudják s ezért nem is részesülhet-

nek az élet legnemesebb gyönyöreiben.